

EN TANKEBOK

fri tanke

Carl-Reinhold Bråkenhielm
Lotta Knutsson Bråkenhielm

LIVSME EN NGAR

Innehåll

Inledning.....	7
1 Livsmeningens landskap	II
2 Liv, mening och livets mening.....	27
3 Livsmeningen som berättelse	53
4 Hur finner man en livsmening?	75
5 Livsmening, gudstro och naturalism	III
6 Livets mening och fysikens världsbild	139
7 Gör evolutionsteorin livet meningslöst?	157
8 Konst, litteratur och livets mening.....	181
9 Är livets mening dess ändamål?	197
10 Meningen med döden.....	215
11 Människan – det meningsskapande djuret	241
12 Filosofiska teorier om livets mening.....	261
13 Illusioner och livslögner	287
14 Farliga livsmeningar	311
15 Att leva med livsfrågor utan svar	325
16 Livsmeningen, efterlivet och hoppet	351
17 Natliga samtal om livets mening.....	387
Litteraturförteckning	403

Inledning

LÅT OSS SÄGA det med en gång: detta är inte en självhjälpbok. Vi ger inga råd om hur man lever livet meningsfullt och gör inga punktuppställningar över vad som bör ingå i ett meningsfullt liv. Boken är inte heller en vetenskaplig avhandling eller en religiös uppbyggelseskraft. Det vi skrivit vill vi hellre kalla en *tankebok*. Vi har velat ge olika infallsvinklar på ämnet: filosofiska, religiösa, vetenskapliga, vardagliga. Vi är förstås glada om vi lyckas stimulera läsaren till eget tänkande och kanske ge inspiration som kan berika det egna livet. I en stor del av boken ges olika exempel på livsmeningar och hur man resonerar och kan eller bör resonera. I slutet av boken berättar vi om vad vi anser själva om huruvida det finns en livsmening och vari denna i så fall består.

Bokens ansats är problemorienterad. En utgångspunkt är en livs-åskådningsundersökning som Carl-Reinhold initierade 2018, i vilken han bland annat ställde ett antal frågor till ett urval vuxna svenskar om vad som ger människor mening i livet och om de tror att det finns en objektiv övergripande mening. Resultaten av denna undersökning presenteras i kapitel 1.

Bokens övriga kapitel knyter an till aktuell filosofisk diskussion. Frågan om livets mening betraktades länge – och inte minst inom den analytiska filosofin med sin inriktning mot begreppsanalys – med stor misstänksamhet. Den ser ut som en meningsfull fråga, men är egentligen ett skenproblem, menade man. Under de senaste decennierna har den dock återigen blivit ett rumsrent akademiskt ämne. Den svenske filosofen Mats Furberg var tidigt ute med sin bok *Allting en trasa? En bok om livets mening* (1987). Där skriver han bland annat: »Att ställa frågor som kanske aldrig kan ges respektabla svar – är inte det bortkastad tid? Jag tror inte det, särskilt inte om diskussionen belyser varför vi måste leva med frågorna men förtvivla om svaren.« Idag har

diskussionen skjutit ny fart och många filosofer är sysselsatta med frågorna. Man vrider och vänder på »livets mening«, »livsmening«, »meningen med livet«: Vad menar vi egentligen när vi talar om detta? Finns det en »högre« mening i objektiv bemärkelse eller handlar hela frågan endast om vad den enskilda människan upplever i sitt eget liv? Är ett meningsfullt liv detsamma som ett lyckligt liv? Eller ett moraliskt gott liv?

Som i alla sammanhang med filosofiska anspråk är det viktigt att definiera begrepp. Det gör vi i kapitel 2: här urskiljer vi tre huvudbetydelser eller huvudtolkningar av »mening«, nämligen *värde*, *syfte* och *begriplighet*. Vi anknyter till svaren i undersökningen och ger även en mängd andra exempel.

Att mening kan utgöras av och formuleras i en meningsskapande berättelse avhandlas i kapitel 3. I kapitel 4 gör vi en genomgång av olika aktiviteter som ger människor livsmening: *religion*, *vetenskap*, *konst och litteratur* samt *arbete*. Vi ger en mängd exempel på hur och varför dessa aktiviteter kan vara meningsskapande. Ofta hör man att det finns lika många livsmeningar som det finns människor, men det stämmer inte riktigt. Det finns ingen samstämmighet i frågan om vad som är livets mening, men ändå är vissa livsmeningar vanligare än andra.

De aktiviteter, tankesystem och förhållningssätt som presenteras i kapitel 4 vidareutvecklas i de följande. Vilken betydelse har religion och gudstro för att skapa mening, och kan denna mening inte lika gärna ges av en sekulär livsåskådning? Detta diskuteras i kapitel 5. I två olika kapitel fördjupar vi oss i naturvetenskapen: fysikens världsbild (kapitel 6) samt evolutionsteorin och livets mening (kapitel 7). Konstens och litteraturens meningsskapande funktion eller betydelse diskuteras i kapitel 8.

En intressant fråga är om det finns något samband mellan livets mening och dess ändamål: blir mitt liv mer meningsfullt om det finns ett ändamål, ett syfte med mitt liv, till exempel något som Gud har bestämt? Många anser att det är så, men man kan också resonera tvärtom. Om detta handlar kapitel 9.

Vi vill också reflektera över livets motsats eller motpol: döden. Gör dess närvaro att livet blir mindre meningsfullt, kanske helt förlorar sin mening? Eller kan det vara tvärtom? Denna fråga diskuteras i kapitel 10.

Människan tycks ju vara en meningssökande varelse. Det är som om vi helt enkelt inte kan låta bli att söka mening. Kanske är det till och med så att vi skapar vår mening själva? Kanske all mening vi finner eller tror oss finna är skapad av människan. Kapitel 11 handlar om de evolutionära och kognitionsvetenskapliga förklaringar som kan finnas till vårt meningssökande – och meningsskapande.

Vi har nämnt olika uppfattningar om mening som människor har: finns det en mening över huvud taget, är denna i så fall något objektivt, och kan vi verkligen veta vad som utgör livets mening? En genomgång av olika mer genomtänkta och sammanhängande filosofiska teorier om dessa frågor ges i kapitel 12.

Enligt många är tron på livets mening ett luftslott, en önskedröm – men behöver det vara något fel med det? Kan det inte vara meningsfullt att leva med åtminstone vissa illusioner? Kan inte livslögnen ha en meningsskapande funktion? Den frågan diskuteras i kapitel 13. I värsta fall är livsmeningar inte bara drömmar, utan farliga drömmar som förkrymper människan och verkligheten och får dem att begå omänskliga handlingar. Den frågan tas upp i kapitel 14.

Till sist är det dags för oss att bli lite mer personliga. Lotta förhåller sig, i likhet med Mats Furberg, skeptisk till möjligheten att finna några säkra svar. Är det ändå möjligt att leva med en osäkerhet om hur det faktiskt är? Hon utvecklar tankarna i kapitel 15. I kapitel 16 utforskar Carl-Reinhold en annan väg och prövar om man kan resonera sig fram till en hållbar teori om livets mening. Kan tron på ett efterliv bidra till att detta liv här på jorden får en mening? Kapitel 17 avslutar boken med ett nattligt samtal om bokens frågor.

Vi har förstås både före och under arbetets gång, funderat, spekulerat och samtalat om ämnet som vi båda har en yrkesmässig koppling till – Carl-Reinhold som professor i tros- och livsåskådningsvetenskap i Uppsala, Lotta som filosofilärare och disputerad i religionsfilosofi. Vi har skrivit boken tillsammans men det innebär inte att varje enskilt

kapitel är skrivet av oss båda. Tvärtom har var och en formulerat sina egna kapitel, i stort sett vartannat. Vi har tyckt att det fungerat som en utmärkt arbetsmetod, och det har därtill gett oss rika tillfällen till intressanta och meningsfulla samtal. Att vi har olika specialområden och kanske också käpphästar kommer att märkas, liksom att vi har något olika tonfall och uttrycks sätt. Vi hoppas att det kommer att berika upplevelsen av vår tankebok att läsaren får möta två olika, men för det mesta ganska samstämmiga, röster. Det kan tilläggas att det finns avsnitt (till exempel i kapitel 1 och 8), som är hämtade från några av våra tidigare arbeten, men omarbetade och insatta i ett nytt sammanhang.

Under arbetet med boken har vi fått mycket värdefull hjälp. Vi vill tacka professor Erik J. Olsson för noggrann genomgång och uppmuntrande ord, högre seminariet i religionsfilosofi vid Uppsala universitet för kloka synpunkter på delar av manuset, förlagschef Christer Sturmark på Fri Tanke som i ett tidigt skede engagerat sig i vårt bokprojekt och gett synpunkter på manuset som helhet, Martina Stenström, operativ förlagschef på Fri Tanke, som lotsade oss igenom den avslutande processen och vår redaktör Ludvig Köhler för noggrann och samvetsgrann genomgång av manus. För finansiering av utgivning och tryckning vill vi tacka följande stiftelser och fonder: Vilhelm Ekmans universitetsfond, Sven och Dagmar Saléns vetenskaps- och kulturstiftelse, Olaus Petri-stiftelsen, Olle Engkvists stiftelse och Åke Wibergs stiftelse. Ett varmt tack går också till professor Håkan Möller för goda råd i finansieringsfrågan.

Carl-Reinhold Bråkenhielm &
Lotta Knutsson Bråkenhielm
Djursholm, juni 2023

Livsmeningens landskap

Carl-Reinhold

»LIVETS MENING HÖR till diskussionsämnen av den art som företrädesvis dryftas i tätande cigarettimmor under oändliga nattliga samtal och som sällan får några invändningsfria svar, i vart fall inte på stället«, skriver lärdomshistorikern och prästen Anders Piltz i en artikel från 1980. Numera är väl cigarettimmorna sällan så täta, men »oändliga nattliga samtal« utan några invändningsfria svar förekommer säkert då och då även i vår tid. Denna bok är dock för det mesta skriven på dagtid. Vårt syfte är att ta ett steg tillbaka, fundera kritiskt och stimulera tanken, men utan anspråk på att komma med några definitiva svar. Men även denna modesta målsättning kräver att man står stadigt med fötterna på jorden. Istället för att direkt försöka besvara frågan om livets mening är det kanske klokt att börja med att undersöka hur den besvarats. *Vad finns det för olika uppfattningar om livets mening?* Den frågan kan man ställa till sina närmaste, i ett nattligt samtal efter en god middag, på ett kyrkkaffé eller kanske på ett akademiskt seminarium. Men man kan också göra det lite vidare och mer grundligt i en empirisk undersökning. I detta kapitel kommer jag att sammanfatta resultaten från en sådan undersökning. I nästa kapitel tar Lotta diskussionen ett steg vidare genom att närmare studera vad som är *meningen* med livets mening, dvs. olika betydelser av själva begreppet livets mening. Vi kommer senare i boken att beröra några verksamheter och intresseområden som har betydelse för livets mening: om man upplever livet som meningsfullt och om livet verkligen kan sägas ha en objektiv mening. Är det till exempel så att evolutionsteorin gör livet meningslöst? Och att gudstro är en

förutsättning för att livet alls ska ha mening? Eller är det i stället tvärtom? Hur kan man argumentera när det gäller denna uppenbart existentiella fråga? Hur *bör* man argumentera? Mot slutet av boken blir vi lite mer personliga och formulerar våra egna svar på frågan. Boken avslutas som vi började: med nattliga samtal.

Först ska vi, som ovan antytts, presentera hur ett urval av vuxna svenskar ser på frågan. Som kommer att framgå finner de flesta svenskar en mening i sina egna liv men bekymrar sig inte så mycket om en »högre« mening för mänskligheten, för livet eller för tillvaron som helhet. Svaren blir olika beroende på hur frågan tolkas. De flesta tolkar den som att den handlar om meningen *i* livet, mitt eget liv; andra som att det gäller meningen *med* livet, en högre, mer övergripande mening. Detta kommer att framgå nedan, och Lotta kommer att utreda olika tolkningar i nästa kapitel. Men låt oss nu blicka ut över och försöka orientera oss i livsmeningens landskap.

Svenska livsmeningar

Våren 2018 genomfördes en nationell intervjuundersökning om livets mening.¹ Ett representativt urval av det svenska folket mellan 40 och 85 år intervjuades per telefon. 501 personer besvarade åtta olika frågor. För att göra det hela mer konkret ombads de att med egna ord

---

1 Undersökningen gjordes i samband med en antologi med titeln *Livets mening. Frågan och svaren*. Den byggde på en studie initierad av Erik Blennberger vid Institutet för organisations- och arbetslivsetik, Ersta Sköndal Bräcke högskola. Efter Blennbergers bortgång 2018, fullföljdes arbetet av Tomas Brytting i samarbete med Johan Gärde, Susanne Wigorts Yngvesson, Mats Hansson och mig själv, som också var initiativtagare till den empiriska undersökningen. Den finansierades av Institutet för organisations- och arbetslivsetik och utformades av redaktionsgruppen i samarbete med Ingrid Friberg (Samhällsinformation AB). Tillsammans med sina telefonintervjuare genomförde hon undersökningen och presenterade de grundläggande resultaten i en särskild rapport. I antologin *Livets mening. Frågan och svaren* finns ett kapitel som ger en utförligare analys av undersökningens resultat. Det aktuella kapitlet är en slags sammanfattning av det tredje kapitlet i antologin.